

VOORWOORD

Beste leden van onze geschiedkundige Kring

Het zozegde rustige overgangsjaar 2013 valt ernstig tegen qua rustigheidsgraad. Het enthousiasme binnen het bestuur blijft indrukwekkend. Maar ook onze vrienden blijven de weg naar de KOKW vinden.

We mochten Oudenaarde ontdekken (dankzij een geweldig voorbereide reis door Herbert Smitz). Een echt parelsnoer aan de Schelde. De afwezigen hadden ongelijk. Het bestuur besliste dan maar meteen om Herbert groen licht te geven om de uitstap van volgend jaar voor te bereiden. Zeker over de taalgrens kan je (industrieel) ergoed vinden.

Over het Orangisme in het Waasland heeft Hilaire Liebaut zijn boekje eens opengedaan. En we weten al jaren dat dit weer een pareltje oplevert. Dus ook vanwege het bestuur geef ik hier graag een open doekje aan deze verdienstelijke Waaslander.

Wie nog eens de tijd wil nemen om een parel van een restauratie van een juweel van een atlas te zien, moet zich reppen naar onze zetel op de Erfgoeddag (21 april 2013). Daar zal onze Mercator-Hondius atlas ter bezichtiging liggen. Een unieke kans voor cartografieliefhebbers.

We sluiten het Mercatorjaar af met een prachtige publicatie van de vele lezingen en andere wetenswaardigheden over Mercator en zijn belang in het verleden, het heden, met een knipoog naar de toekomst. Noteer dus alvast 9 juni in jullie agenda!

Tot binnenkort!

Chris de Beer

Voorzitter

ERFGOEDDAG

21 APRIL 2013 – TENTOONSTELLING 'CONFRONTATIE TUSSEN WEL EN (NOG) NIET GERESTAUREERDE KAARTEN, ATLASSEN EN OBJECTEN' LEESZAAL KOKW

Uit haar rijke collecties cartografie en 19de-eeuwse 3D-objecten wordt de erfgoedliefhebber geconfronteerd met het verschil tussen "verwaarloosde" en reeds prachtig gerestaureerde historische kaarten, atlasen en heemkundige objecten van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas.

"Stop de tijd" illustreren we met een aantal restauratiedossiers.

We tonen de oude verwaarloosde bundel waaruit onze Ortelius Atlas kwam. In deze bundel zitten nog prenten van P. Galle, tijdgenoot van Rubens, en enkele kaarten waaronder een mooie kaart van Madrid (van Ortelius?) ten tijde van Karel V. Als demonstratie halen we deze kaart uit de bundel.

We tonen het restauratiedossier van Hannelore Matheus, samen met de mooie, door haar gerestaureerde 'L'ATLAS OU MEDITATIONS COSMOGRAPHIQUES DE LA FABRIQUE DU MONDE ET FIGURE DICELUY' De nouveau revue et augmenté. Dernière edition Amsterdam An.D.1613.

Nu onze IATO (Italiaanse Atlas To Order, op bestelling) van Lafreri en onze globes van Gerard Mercator, voorlopig opgenomen zijn in de lijst van topstukken van de Vlaamse Gemeenschap, zullen we op deze Erfgoeddag de restauratiedossiers tentoonstellen.

We laten ook een merkwaardige Engelse editie zien: Mercator's Atlas by Hondy 1637.

Printed for Michaell Sparke and are to be sould in greene Arboivre.

De bronzen beelden van Dr. Van Raemdonck en G. Mercator zijn te bezichtigen in de tuin van het historische Huis Janssens.

Eddy Maes
Collectiebeheerder Cartografie.

Wij nodigen iedereen op de Erfgoeddag dan ook graag uit om deze topstukken op zondag 21 april tussen 10u. en 17u. te komen bewonderen in de leeszaal van
de KOKW,
Zamanstraat 49 te Sint-Niklaas.

Om 11u., 14u. en 16u. is er uitzonderlijk de mogelijkheid enkele zalen van het Huis Janssens, waar de tijd stopte, te bezoeken. Afspraak in de nieuwe bib (leeszaal) van de KOKW. Een mooie confrontatie tussen het oude museum van de KOKW en het nieuw stedelijk museum SteM!

BUITENGEWONE UITGAVEN

“HET ORANGISME IN HET WAASLAND” VAN HILAIRE LIEBAUT –
VOORDEELPRIJS VOOR KOKW-LEDEN TOT 18 MEI

Op 11 maart jl. werd op het stadhuis van Sint-Niklaas in aanwezigheid van een talrijk publiek het nieuwe boek voorgesteld van oud-burgemeester en historicus Hilaire Liebaut over de Oranjegezindheid én het orangisme in het Land van Waas. De sprekers waren burgemeester Lieven Dehandschutter, schepen Annemie Charlier, gedeputeerde Jozef Dauwe en Alain Debbaut interviewde de auteur.

Gedeputeerde Jozef Dauwe bezorgt het eerste exemplaar aan auteur Hilaire Liebaut (foto Herbert Smitz)

Na de val van Napoleon besliste de toenmalige Europese grootmachten in 1814 dat het huidige Nederland en het huidige België één land zouden vormen. Willem I van Oranje werd de koning van de nieuwe staat. Dit Verenigd Koninkrijk der Nederlanden hield maar een goede 15 jaar stand. In augustus 1830 brak te Brussel onverwacht een revolutie uit tegen Willem I en zijn regering. Voor de Belgen was het welletjes geweest. De revolutie had door een samenloop van omstandigheden succes. Ze overspoelde heel snel alle Belgische provincies. Een deel van de Belgen bleef zich echter kanten tegen de scheiding en bleef trouw aan Willem. In de geschiedenis worden ze de orangisten geheten. Merkwaardig genoeg kende die anti-revolutionaire beweging een grote aanhang bij de burgerij van Sint-Niklaas en Lokeren, vooral bij de nijveraars, handelaars, vrije beroepen en de ambtenaren. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1830, waarbij enkel de rijke burgerij stemrecht had, kregen ze daar bijna alle zetels toegewezen. Terwijl de orangisten in zo goed als heel België al snel zich neerlegden bij de feiten, bleven ze in Lokeren standhouden tot 1836, in Sint-Niklaas tot 1840. Velen van hen bleven levenslang met heimwee terugdenken aan die "goede oude tijd". Van alle toenmalige Belgische steden bleef alleen in Gent het orangisme iets nog langer overleven. Het feit is des te opmerkelijker omdat aan de vooravond van de revolutie Lokeren de tweede volkrijkste gemeente van Oost-Vlaanderen was en Sint-Niklaas de derde. Na 1830 wisselden die steden in deze rangorde van plaats. Ook in een vijftal Waaslandse kleine gemeenten bleef een orangistische burgemeester nog jaren aan het roer.

In zijn uitvoerige studie (286 blz.) beschrijft Liebaut de pogingen van de Wase orangisten om de revolutie te boycotten, de aanvallen op de huizen en lokalen van de orangisten en op de orangisten zelf, het uitdagend gedrag van sommige orangisten, hoe de elite eendrachtig de patriottische massa en de vele armen in toom wist te houden, de strijd om de macht over de lokale burgerwacht.... Ook de opdeling van de burgerij in Oranjegezinden en opposanten tijdens het Verenigd Koninkrijk krijgt veel aandacht, en precies die opdeling legde de basis voor de opdeling in orangisten en patriotten na 1830. Heel concreet is geduid wie in de twee kampen de lokale actoren waren en hun verwantschap, en dat voor Lokeren, Sint-Niklaas én voor de Wase dorpen. De houding van de orangisten wordt zoveel als mogelijk verklaard. Waarom wezen ze de revolutie af?

En wat was dan wel de bijdrage van de andere Waaslanders tot het welslagen van de opstand ? Omdat door de evolutie van de feiten, de houding van de Europese grootmachten en drie nederlagen van het Nederlandse leger verder verzet tegen het bestaan van België geen zin meer had, sloten de orangisten zich tenslotte aan bij het katholieke kamp of bij de liberalen.

Het boek is bijzonder mooi uitgegeven en rijk geïllustreerd. Tot 18 mei kunnen de KOKW-leden het boek op zaterdagvoormiddag (tussen 9.30-12.30u.) aan 18 EUR bekomen in de leeszaal van de Kring, Zamanstraat 49 te Sint-Niklaas. Na 18 mei bedraagt de verkoopprijs 25 EUR voor leden. Niet-leden betalen 30 EUR voor de publicatie.

Het boek kan ook worden opgestuurd na betaling van 23 EUR (18 EUR + 5 EUR verzendingskosten) op het rekeningnummer van de KOKW, Zamanstraat 49 te 9100 Sint-Niklaas IBAN: BE 50 8508 3519 1418 en BIC SPAABE22. Met vermelding in de mededeling van "Boek orangisme", uw naam en adres.

VOORSTELLING BOEK 'MERCATOR HERDACHT 1512-2012' – ZONDAG 9 JUNI 2013 OM 11.15U. IN STEM

Als randprogramma bij de tijdelijke tentoonstelling 'Mercator Digitaal' werden in 2012 14 lezingen georganiseerd. Een deel van deze lezingen, samen met nieuw materiaal, werd gebundeld tot een herdenkingspublicatie 'Mercator Herdacht 1512-2012' (eindredactie: Harry Van Royen) die meer inzicht biedt in het leven en het werk van Gerard Mercator, en in zijn erfenis die tot op vandaag actueel blijft. Met onder andere de eerste integrale Nederlandstalige vertaling van de eerste biografie over Gerard Mercator uit 1595!

De leden van de Kring worden vriendelijk uitgenodigd op de voorstelling van het boek 'Mercator Herdacht 1512-2012' op zondag 9 juni 2013 om 11.15u. in het SteM. De kostprijs van deze 26ste buitengewone uitgave van de Kring bedraagt 20 EUR.

Het boek kan ook worden opgestuurd na betaling van 25 EUR (20 EUR + 5 EUR verzendingskosten) op het rekeningnummer van de KOKW, Zamanstraat 49 te 9100 Sint-Niklaas IBAN: BE 50 8508 3519 1418 en BIC SPAABE22. Met vermelding in de mededeling van "Mercator Herdacht", uw naam en adres.

LEDENUITSTAP

LEDENUITSTAP KOKW NAAR OUDENAARDE EN ENAME OP 16 MAART 2013

Iets meer dan dertig leden hadden zich ingeschreven voor de tweede ledenuitstap op rij, de afwezigen hadden natuurlijk opnieuw ongelijk. En relatief gezien zat het weer nog mee.

Het bezoek aan Oudenaarde omvatte een (te) kort stadsbezoek waarbij, vertrekkend van op de markt en de beschrijving van het stadhuis en de historische gebouwen er omheen, een deelgroep door Daniëlle werd gegidst om zich vooral te richten op de deels vroeg gotische, deels in Brabantse gotiek gebouwde St-Walburgakerk en haar interieur. De andere deelgroep met Michiel als gids koos voor het meer wereldlijke aspect, hoewel?; eerste bestemming het prachtige Oudenaardse begijnhof. Tevens was hun een blik gegund omheen de Bovenschelde, met de O.L. Vrouwekerk van Pamele (1234), het ultiem voorbeeld van Schelde-gotiek, het Huis De Lalaing (nu opleiding tot en herstelplaats van tapijten) en de Vrouwenabdij Maagdendaal.

Ongeveer een uur later bereikten we opnieuw het stadhuis waar, op de jawel 365ste dag na de opening in 2012, het MOU (**M**useum **O**udenaarde) aan bod kwam. Eerst in de Lakenhalle (Doornikse kalksteen), waar talrijke Oudenaardse wandtapijten konden worden bewonderd, waaronder de bekende verdures, daarna in het laatgotische deel van het stadhuis, de stedelijke collectie en het zilverwerk van de familie De Boever Alligoridès.

Omstreeks 11:30 werd het bezoek afgerond met een aperitief aangeboden door de stad in de ook al prachtige Volkszaal van het stadhuis, dit in aanwezigheid van Rik Castelain, voorzitter van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde en van de heer burgemeester Marnic De Meulemeester.

Deze laatste zette in zijn speech uiteraard zijn stad in het centrum van de belangstelling en voerde voldoende argumenten aan om dit ledenbezoek te vervolledigen met een individueel detailbezoek aan deze ongekende parel van de Vlaamse Ardennen. Niet zonder reden want het stadsbestuur van Sint-Niklaas zal ons opnieuw volgen, en heeft de bedoeling culturele en toeristische contacten te leggen met deze zuid Oost-Vlaamse stad.

Op naar d' Eenaemsche Vierschaere, niet in de betekenis van een gerechtszaak, maar voor de lunch.

Stipt om 14:30 stonden de gidsen Monique en Bernadette ons op te wachten voor een bezoek aan het PAM (Provinciaal Archeologisch Museum) en PEC (Provinciaal Erfgoedcentrum) in Ename. Naast een bezoek aan het kleine PAM museum werd binnen in de Ottoonse Sint-Laurentius-kerk toelichting gegeven over de Byzantijnse relaties en de origine van de muurschilderingen. Op weg naar het PEC werd een blik gegund op de archeologische site van Ename, gelegen in een bocht van de toenmalige Schelde.

In het PEC zal binnenkort een deel van het KOKW-erfgoed tijdelijk bewaard worden tijdens de restauratiewerken aan het huis Janssens. Maar het tijdstip waarop deze ledenuitstap was gekozen, hield ook verband met de tentoonstelling "Voorbij de Horizon" over de Boot van Dover (1550 BC, ontdekt in 1992) op internationale tournee, om uiteindelijk daarna in Dover definitief te worden opgesteld.

Een bezoek aan Oudenaarde zou onvolledig zijn zonder een brouwerij. De keuze viel op de Liefmans. Het bezoek bevatte in het historische en het hedendaagse deel van de brouwerij een overzicht van het brouwen. Uiteindelijk werd geproefd in een bruin cafeetje op het productieterrein.

TOPSTUKKEN

MINISTER SCHAUVLIEGE BESCHERMT CARTOGRAFISCHE TOPSTUKKEN UIT MERCATORCOLLECTIE KOKW

Op initiatief van Vlaams minister van Cultuur Joke Schauvliege wordt de Topstukkenlijst opnieuw uitgebreid met enkele stukken cartografie uit de collectie van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, nl.: de aard- en hemelglobe van Mercator, de IATO (Italiaanse Atlas To Order, op bestelling) van Lafreri en de globe van Franciscus Haraeus (1617). Het gaat om een voorlopige opname in de Topstukkenlijst, de eerste stap in de bescherming. De definitieve opname moet binnen de 9 maanden gebeuren. Daarmee bevat de Topstukkenlijst nu 394 individuele stukken en 35 verzamelingen.

Het Topstukkendecreet regelt de bescherming van cultuuroederen die omwille van hun uitzonderlijke archeologische, historische, cultuurhistorische, artistieke of wetenschappelijke betekenis voor de Vlaamse Gemeenschap bewaard moeten blijven. Cultuuroederen op de Topstukkenlijst worden als zeldzaam en onmisbaar voor de Vlaamse Gemeenschap beschouwd.

In 2011 werden het Plan van Antwerpen van Vergilius Bononiensis uit 1565 en de Kaart van Vlaanderen van Gerard Mercator uit 1540 op de Topstukkenlijst geplaatst. Nu worden enkele cartografische topstukken uit de Mercatorcollectie van de KOKW beschermd. De opvallendste zijn de aardglobe en de hemelglobe van Gerard Mercator uit 1541 respectievelijk 1551. Vlaams minister van Cultuur Joke Schauvliege: *"Het zijn de enige gemonteerde exemplaren van Mercator in België die met zekerheid origineel zijn. Ze behoren tot de oudste globes bewaard in ons land. Deze twee globes zijn uitzonderlijk fraai ingekleurd en zeer gaaf bewaard. In 1994 werden ze deskundig gerestaureerd en geconsolideerd."*

De bescherming als roerend erfgoed impliceert een aantal gevolgen voor de eigenaar. Beschermden objecten buiten Vlaanderen brengen kan alleen nog met toelating van de overheid. Gaat het om een definitieve uitvoer dan kan de Vlaamse overheid weigeren op voorwaarde dat zij zich engageert om het topstuk van de eigenaar te kopen tegen de internationale marktwaarde van het object.

Vlaams minister Joke Schauvliege: *“De aardglobe en de hemelglobe van Mercator kenden destijds omwille van hun precisie en artistieke kwaliteit meteen een groot succes. Uit de correspondentie van Mercator blijkt dat hij de productie ervan nauwelijks kon bijhouden. Dat de cartograaf Gerard Mercator nog steeds een belangrijke rol speelt in het collectieve geheugen bewijzen o.a. de talrijke vieringen die vorig jaar georganiseerd werden ter gelegenheid zijn 500ste verjaardag.”*

KRINGNIEUWS

BOEKENMARKT OP ZONDAG 9 JUNI 2013 (13.00-18.00) IN STEM.

Op zondag 9 juni 2013 tussen 13u en 18u wordt voor de allereerste maal een boekenverkoop georganiseerd in het SteM, Zwijgershoek. De KOKW zal die namiddag met een boekenstandje van de partij zijn. Er zullen oude exemplaren van de Annalen en andere publicaties van de Kring verkocht worden tegen voordelige prijzen. Een ideaal moment om je bibliotheek aan te vullen!

VAKANTIESLUITING TIJDENS DE MAANDEN JULI EN AUGUSTUS

De bibliotheek en het documentatiecentrum van de KOKW zullen gesloten zijn tijdens de maanden **juli en augustus**.

Wij vragen de leden om de ontleende boeken en/of tijdschriften ten laatste terug te brengen tegen zaterdag 29 juni 2013, zodat wij tijdens de sluitingsperiode kunnen overgaan tot de jaarlijkse algemene controle van de bibliotheek. Wij staan graag terug tot uw dienst vanaf zaterdag 7 september 2013.

TENTOONSTELLING ‘BONAPARTE AAN DE SCHELDE – ANTWERPEN IN EEN FRANSE STROOMVERSNELLING’ – TOT 30 JUNI 2013 IN HET MAS

De KOKW leende een topstuk uit haar collectie uit aan het MAS in het raam van de tentoonstelling “Bonaparte aan de Schelde”, nl.: de Chappe-telegraaf. De tentoonstelling in het MAS, die nog loopt tot 30 juni 2013, is een unieke gelegenheid om de Chappe-telegraaf opgesteld te zien staan. Het object heeft zo een omvangrijke afmeting, dat het binnen de KOKW enkel in ontmantelde staat wordt bewaard.

TENTOONSTELLING IN BEGIJNHOFKERK VAN SINT-AMANDSBERG MET ARCHIEF MICHEL BOURGOIS

In de Begijnhofkerk van Sint-Amandsberg is een tentoonstelling gepland, bijna volledig opgebouwd vanuit het persoonlijk archief van Michel Bourgois (1936-2011, voormalig bestuurslid van de Kring). De tentoonstelling gaat over de restauratie van het Oude Predikherenklooster aan de Leie, naast de Sint-Michielskerk te Gent. Op 25 januari 1963 werd het Predikherenklooster aangekocht door de Rijksuniversiteit Gent. De restauratie startte in 1971 en duurde twintig jaar; het was Michel zijn levenswerk. De tentoonstelling is te bezoeken van 21 april tot en met 26 mei 2013 (weekends en op afspraak) van 14 tot 17u.

ACTIVITEITEN SteM

Dinsdag 16 april om 20u. – Mercatorlezing – Jezus, de Globus Cruciger en de OT-kaarten

Wat heeft Jezus Christus met Cartografie? Als Kind, als Volwassene en als Zoon wordt hij in de kunst geregeld afgebeeld met een aardbol. De *Globus Cruciger*, letterlijk de Kruisdragende Aarde, werd niet alleen in de christelijke iconografie gebruikt. Het had ook zijn wereldlijke tegenhanger, de Rijksappel. Deze iconografie heeft een cartografische link met de middeleeuwse OT-kaarten. Een historisch overzicht van de klassieke oudheid tot vandaag.

Lezing verzorgd door Harry van Royen, medewerker Stedelijke Musea, in Mercatormuseum.

Dinsdag 7 mei om 20u. – Mercatorlezing – History of the World in 12 Maps and the Irish Cartography

De geschiedenis van de cartografie en van de mens samenvatten in 12 kaarten? Jeremy Brotton gebruikt deze keuze om er de evolutie van ons wereldbeeld mee te schetsen. Tegelijkertijd wordt even gekeken naar hoe Ierland in kaart werd gebracht. De Republiek Ierland is immers momenteel voorzitter van de Europese Gemeenschap. Een Engelse kijk op de Wereld en Ierland!

Lezing verzorgd door Jeremy Brotton, professor aan de Queen Mary University London en gespecialiseerd in de geschiedenis van de cartografie, in het Mercatormuseum.

Zondag 26 mei om 11.15u. – Aperitieflezing – De geschiedenis van de Grote Markt van Sint-Niklaas

Lezing verzorgd door Greet Polfliet, deskundige wetenschap van de Stedelijke Musea, in SteM.

Dinsdag 4 juni 20u. – Avondlezing – Prijzen op de markt van Sint-Niklaas tijdens de 18de en 19de eeuw

Lezing verzorgd door Wouter Ronsijn, navorser van UGent, in SteM.

Met dank aan:

Verantwoordelijke uitgever Nieuwsbrief KOKW: Chris De Beer, voorzitter, postbus 144, 9100 Sint-Niklaas; e-mail: info@kokw.be; www.kokw.be